

Genomförande av bedömning som främjar inkludering

Den första fasen i the Agency's projekt Assessment in Inclusive Settings (Bedömning och inkludering) avslutades med en diskussion som resulterade i ett tydliggörande av begreppet bedömning som främjar inkludering samt rekommendationer med riktlinjer och strategier vid sådan bedömning. Målen för den andra fasen var att utföra en fördjupad analys av resultaten från den första fasen genom att:

- Studera bedömningsstrategier på skolnivå och deras relation till strukturella faktorer, samt studera hur de påverkar regionalt och nationellt agerande;
- Lyfta fram konkreta exempel på bedömning som främjar inkludering.

Metodologiskt involverades projektexperter från deltagarländerna. De arbetade i team tillsammans med personal från fem studiebesöksplatser – skoldistrikt eller regioner, grupper av skolor, resurscentra och de skolor de samarbetade med, snarare än enskilda skolor. Studiebesöksplatserna i Österrike, Danmark, Frankrike, Tyskland och Storbritannien (England) hade accepterat att dels stå som värdar för besök, dels fokusera på olika aspekter av de bedömningsstrategier man använde på skolnivå under en försöksperiod. Avsikten var att göra fördjupade studier av bedömning på skolnivå och studera hur bedömningarna påverkade regionala och nationella stödinsatser och strategier.

*Mer information om varje enskild delstudie och det arbete som utfördes under projektet finns tillgängligt på projektets webbplats:
<http://www.european-agency.org/site/themes/assessment/index.shtml>*

Under projektets olika aktiviteter insamlades en mängd information och material om bedömning i inkluderande miljöer. Fokus för denna rapport är mer generell och syftar till att presentera en syntes av resultat från samtliga projektaktiviteter. Avsikten är att identifiera de förutsättningar som behövs för att man ska kunna utforma metoder och riktlinjer för bedömning som främjar inkludering i skolan.

I rapporten används information från observationer, diskussioner och reflektioner under och efter studiebesöken för att identifiera 'metafrågeställningar' kring hur man kan genomföra bedömning som främjar inkludering. Med andra ord – avgörande faktorer för framgångsrika bedömningsstrategier som inte är situations – eller sammanhangsbundna, men som däremot är *framträdande i samtliga*

studier (på olika sätt och i varierande grad).

*Det finns även en längre version av denna rapport med utdrag från diskussioner med beslutsfattare och praktiker om erfarenheter av bedömningsstrategier samt litteratur som belyser frågeställningarna. Informationen finns tillgänglig på projektets webbplats:
<http://www.european-agency.org/site/themes/assessment/index.shtml>*

Två aspekter av bedömning som främjar inkludering

Bedömning som främjar inkludering har inom the Agency's projekt definierats som *ett tillvägagångssätt för bedömning i skolmiljöer där policy och strategier utvecklats för att optimalt främja alla elevers lärande*. Genom att använda denna definition – och tillhörande rekommendationer som de skisserats i den sammanfattande rapporten för projektets första fas – och med utgångspunkt i analys av studierna, har man identifierat ett antal faktorer när det gäller att genomföra bedömning som främjar inkludering. Dessa är faktorer från de undervisningsmiljöer som varit involverade i projektet och som bekräftar det arbete som utförts av lärare och andra professionella inom bedömningsområdet. De utgörs av generella faktorer som inte alltid är relaterade till bedömningsprocesser, bedömningsverktyg, metoder och tillvägagångssätt, eller ens till undervisning och lärande.

Faktorerna har mer med den generella undervisningsmiljön att göra och hur den kan stödja lärares användning av bedömning som främjar inkludering på olika sätt. Faktorerna har identifierats som avgörande, men man kan samtidigt hävda att de utgör väsentliga aspekter på framgångsrik inkludering i allmänhet – där bedömning är en process bland många som påverkas och styrs av faktorerna.

Faktorerna kring de undervisningsmiljöer som stödjer bedömning som främjar inkludering kan grupperas utifrån två olika aspekter av bedömningsstrategier och praktik:

- Grundläggande *uppbyggnad*: strukturer, strategier och stödsystem vid bedömning;
- Gemensam *värdegrund*: de attityder och värderingar som kännetecknar skolans undervisningskultur och sätt att agera.

Inom projektet har det varit möjligt att identifiera framträdande kännetecken för såväl undervisningen som för gemensam värdegrund som stödjer bedömning som främjar inkludering. Studien visade att alla kännetecken i hög grad var beroende av varandra.

Undervisningspolicy som underlättar nyskapande praktik

De fem studiebesöksplatserna arbetade med bedömning utifrån mycket olika strategier och förutsättningar. Det kunde t ex handla om bedömningssystem styrda av nationella summativa test, där elevernas resultat användes som kontrollinstrument och förklaringsmodell. Det kunde även handla om system utan fastställda nationella bedömningsgrunder där den enskilde lärarens bedömning i stället för elevens testresultat var avgörande.

Trots olika bedömningsstrategier var det ändå möjligt att urskilja de faktorer som gav förutsättningar för att utveckla bedömning som främjar inkludering:

- Samtliga inblandade ska vara delaktiga i bedömningsarbetet;
- Flexibilitet i policy och praktik som uppmuntrar nytänkande och förändring;
- Ett aktivt engagemang hos beslutsfattare när det gäller att identifiera och skapa personella, fysiska och ekonomiska förutsättningar så att man på den lokala skolnivån kan utveckla nya bedömningsstrategier och praktik.

Sammanfattningsvis kan sägas att dessa faktorer understöddes av beslutsfattare och bidrog till nytänkande, kreativitet och frihet för praktiker som ville utveckla sin bedömning. Ett konkret exempel på sådant beslutsfattande är när praktiker blir direkt involverade i att utveckla strategier för bedömning som främjar inkludering.

Tvärvetenskapliga stödstrukturer

Bedömning som främjar inkludering ställer komplexa krav på det stöd och den service som erbjuds av specialister i t ex resursteam. En förskjutning mot tvärvetenskapligt, snarare än 'multi'-vetenskapligt arbete med bedömning kunde identifieras. Tvärvetenskaplig bedömning innebär att man inkluderar kunskap och perspektiv från professionella inom olika områden för att nå en helhetssyn. Ett 'multi'-vetenskapligt förhållningssätt innebär däremot att de professionella från olika områden arbetar parallellt eller jämsides utan ett gemensamt överenskommet arbetssätt. Tvärvetenskaplig bedömning förutsätter samarbete och samverkan på alla nivåer och med alla berörda. Som tidigare nämnts, styrs det till stor utsträckning av beslut som fattas på den lokala skolnivån.

Från studiebesöken i de olika specialistteamerna framgick att berörda (föräldrar, lärare och beslutsfattare) förväntade sig och uppmuntrade ett tvärvetenskapligt förhållningssätt. Följande faktorer styr inriktningen mot tvärvetenskaplig bedömning:

- Det betraktas som effektiv användning av begränsade samhälleliga resurser;
- Det bidrar till bättre planering och fördelning av specialisternas arbete och gör arbetet med elever, föräldrar och lärare mer meningsfullt;
- Det leder till flexiblare stöd och fler möjligheter att leva upp till förväntningar och krav.

Det tvärvetenskapliga arbetssättet för bedömning tycks även bidra till en förändring när det gäller inställningen till hur stöd från specialister ges. Beslut fattas mer och mer på den lokala skolnivån. Klasslärare, föräldrar och elever samarbetar och samverkar med de specialister som finns utanför elevens vardagliga skolsituation. En sådan förändring av specialisternas arbetssätt förutsätter en genomgripande förändring av attityder och värderingar hos specialisterna själva och de arbetsmetoder de använder.

Ledarskap och vision

Ledarskap och vision, som identifierats som viktiga under studierna är avgörande för att skapa en bra grundläggande uppbyggnad och en gemensam värdegrund.

Arbetsätt som underlättar nytänkande måste initieras och formuleras av nyckelgrupper eller personer som har en positiv syn på inkluderande undervisning och på bedömning som främjar inkludering. Huvudansvariga för arbetet med bedömning i resursteamerna verkar oftast vara de drivande krafterna bakom förskjutningen från multidisciplinärt till tvärvetenskapligt arbetssätt. Dessa personer initierar inte enbart förändring av praktiken, utan fokuserar även på vilka värderingar och principer som ligger till grund för strategier och stödsystem.

Det var dessutom tydligt i projektet att de olika befattningshavarna och ledarna var viktiga när det handlade om att skapa ett gemensamt förhållningssätt till bedömning som främjar inkludering samt att utveckla en professionell miljö som medger förnyelse och förändring. På vart och ett av dessa ställen var det uppenbart att nyckelpersoner i den pedagogiska ledningen:

- Hade en egen vision om bedömning som främjar inkludering, som de sedan utvecklade till en gemensam syn tillsammans med sin personal

eller sitt team;

- Aktivt förespråkade en skol- eller organisationskultur som stödde elever och föräldrars delaktighet;
- Initierade förändrade strategier eller aktivt stödde andras förändringsarbete;
- Skapade en organisationskultur som inte bara understödde, utan förutsatte teamwork, gemensam problemlösning och en gemensam syn på undervisning och lärande;
- Underströk vikten av flexibilitet i den fysiska miljön, såväl som i tidsfördelning och ekonomi. Det betydde att man utvecklade och prövade nya metoder och arbetsätt i förhållande till bedömning;
- Erbjud olika möjligheter till fortbildning och utveckling av bedömningsmetoder och verktyg, men också ett generellt mer inkluderande förhållningssätt;
- Utvecklade en kultur och 'ett gemensamt språk' – som förstods och användes av elever, föräldrar och övrig skolpersonal.

I diskussionerna under projektets gång märktes att flera ledare började att 'formalisera' informell kommunikation och kunskap kring bedömning, för att man skulle kunna dokumentera nytänkande och förändring. Det gjordes även för att man skulle kunna dela den, reflektera över den och lära av den. Denna 'formalisering av det informella' är viktig om nya bedömningsrutiner ska kunna införlivas i det vardagliga arbetet på en arbetsplats, som exempelvis en skola, men *avgörande för* att andra professionella utanför den omedelbara skolmiljön ska kunna ta del av ny kunskap.

Särskilt i relation till bedömning, men också generellt i relation till samtliga deras arbetsområden, kan ledarna beskrivas som 'transformativa'; de visade en inställning till sin verksamhet som en 'lärande miljö' grundad på samarbetsstrukturer mellan såväl beslutsfattande och planering, som för fortlöpande professionell utveckling av hela personalen.

Positiva attityder till mångfald i undervisningen

Det viktigaste i en gemensam värdegrund som stödjer bedömning som främjar inkludering är uppfattningen att mångfald i undervisningen är en framgångsfaktor som delas av alla i skolan. Ett positivt synsätt när det gäller att möta olikheter och behov i utbildningen var kanske det mest påtagliga inslaget i en skolas undervisningskultur och förhållningssätt som främjade bedömning och inkludering. Sådana positiva attityder var tydliga i skolledares visioner och utvecklingsarbete, men också i

vardagsarbetet för klasslärare och annan pedagogisk personal.

Åtgärder för att undvika segregation i alla dess former och för att främja en skola för alla tycktes utmärkas av:

- Ett synsätt där det huvudsakliga syftet med bedömning är stöd för undervisning och lärande och inte för placering eller omfördelning av resurser;
- Ett synsätt där själva lärandet är process-, inte innehålls- eller ämnesrelaterat. Det främsta målet för alla elever är att utveckla förmågan till lärande, snarare än att inhämta ämneskunskaper.

Det var även uppenbart i arbetet med studien att ett framgångsrikt förhållningssätt och tekniker som stödjer lärandet hos elever i behov av särskilt stöd också kan vara till fördel för inkluderingen av andra elevgrupper (t ex elever av annan social eller etnisk bakgrund). Att möta en mångfald av skilda behov betraktas mer och mer som en möjlighet till generell utveckling av en skola för alla elever, än som en fokusering på specifika elevgrupper.

Reflekterande praktik

I studien var det tydligt att alla lärare och andra professionella var engagerade och intresserade av att i varierande grad reflektera över strategier och lärandeprocesser. De tog tillfället i akt att reflektera över sitt arbete för att få en djupare förståelse och kunskap om undervisnings- och lärandeprocessen. Att reflektera över sin praktik kan tolkas som en konsekvens av arbete i en undervisningsmiljö som präglas av att möta en mångfald av behov och som bygger på teamwork och problemlösning. Samtidigt stod det klart att detta att vara aktivt delaktig i professionellt lärande och att omfattas av en gemensam grundsyn på undervisningsprinciper och värderingar var centralt för arbetet.

Sådana reflektioner kring strategier betraktas som en förutsättning för nytänkande och understöds i hög grad av ett problemlösande förhållningssätt som byggs upp till ett evidensbaserat handlande. Det kan också betraktas som 'empowerment' för lärare eftersom de därmed blir delaktiga i en målsättnings- och utvärderingsprocess som hjälper dem att få det egna arbetet bekräftat.

Intressant nog kan reflektionen av det egna arbetet användas för att spegla bedömningen av elevers lärande på olika sätt. Att fastställa mål och att reflektera och ge återkoppling på hur arbetet utförts är centralt för såväl lärarens praktik som för bedömningen av elevers lärande.

Dessutom var det oftast de lärare som kunde inta en reflekterande hållning till sitt eget arbete som hade den största förmågan att använda bedömningsprocesser som främjar inkludering av alla elever.

I synnerhet skollära betraktade 'kritiska vänners' roll som viktig. Det kan t ex handla om att utomstående personer eller verksamheter arbetar i en skola eller i en lärargrupp för att hjälpa dem att reflektera över sin praktik (i själva verket grundades den metodik som användes i the Agency's projekt på att experterna skulle inta rollen som 'kritiska vänner' vid studiebesöken). Skollära såg ofta de externa personerna som engagerats för att ge stöd och återkoppling till skolpersonalen om deras praktik, som en drivkraft för såväl förändring av undervisningen som för attitydförändringar till inkludering.

Avslutande kommentarer

Av studien framgår att det inte finns några skraddarsydda eller generella lösningar för bedömning som främjar inkludering som passar i alla skolor och klasser. På var och en av studiebesöksplatserna utvecklades olika sätt att arbeta med bedömning. Man inriktade sig på olika aspekter som vid det aktuella tillfället ansågs vara viktiga för att utveckla det inkluderande synsättet. Förändringar var kopplade till lokala utmaningar, men mest av allt var de kopplade till rådande skolkultur (eller gemensam värdegrund) och utbildningspolitiska riktlinjer (eller grundläggande uppbyggnad).

Trots lokala skillnader på de fem jämförda studiebesöksplatserna, kan man framhålla att bedömning som främjar inkludering är en process som förutsätter nytänkande och flexibilitet när det gäller sättet att tänka och handlingskraften hos beslutsfattare och praktiker. Att förändra sitt tänkande och att vara inställd på förändringar är viktiga inslag för att utveckla bedömning som främjar inkludering.

Uppbyggnad och gemensam värdegrund är stark sammanflätade och i hög grad ömsesidigt beroende av varandra. Den grundläggande uppbyggnaden vid bedömning är oftast huvudsakligen extern i förhållande till den enskilda skolmiljön: det betyder att inkludering och bedömningsstrategier, anslagshantering, stödsystem och personer med specialistkunskaper vanligtvis inrättas på nationell eller regional nivå och att enskilda skolor arbetar inom dessa gränser.

Skolans gemensamma värdegrund bestämmer i hög grad på vilket sätt uppbyggnaden i själva verket genomförs på skolorna. Uppbyggnaden

kan avgöra parametrarna för skolans sätt att arbeta, men skolans gemensamma värdegrund tycks i stor utsträckning vara avgörande för tolkningen av parametrarna.

En framträdande reflektion vid analysen av de fem studiebesöken i projektet är att den stödjande uppbyggnaden och organiseringen i bedömningsarbetet är viktig, men den gemensamma värdegrunden är avgörande när det gäller att genomföra de 'möjligheter' som erbjuds inom olika system och stödstrukturer.

Att utveckla en gemensam värdegrund för bedömning som främjar inkludering är en utmaning för alla beslutsfattare och praktiker. Över hela Europa finns det tydliga exempel att lära av. Förhoppningen är att man genom att identifiera viktiga faktorer för bedömning som främjar inkludering kan bidra till de pågående debatterna och diskussionerna på nationell och internationell nivå.